

VITA

**MEGJEGYZÉSEK ÉS KIEGÉSZÍTÉSEK DR. HORVÁTH
MIKLÓS ALEZREDES, A TÖRTÉNETTUDOMÁNY
KANDIDÁTUSA „AZ 1940. ÉVI NYUGAT-EURÓPAI
HADJÁRAT HADTÖRTÉNETE ÉS HADMŰVÉSZET-
TÖRTÉNETE NÉHÁNY KÉRDÉSÉNEK KRITIKÁJA”
CÍMŰ TANULMÁNYÁHOZ***

Borus József

a történelemtudomány kandidátusa

A második világháború történetének kutatásával és feldolgozásával ma már nálunk, Magyarországon is a történészek egész gárdája foglalkozik. E szükséges és hasznos feladat elvégzésében eddig több jelentős eredmény született; de a háború egyetemes hadtörténetének megismerésében még csak a kezdet kezdetén vagyunk. Még rosszabb a helyzet az 1939 szeptembere és 1941 júniusa között, tehát a Lengyelország lerohanásától a Szovjetunió megtámadásáig végbement események kutatása terén, mert ezekkel mindmáig senki sem foglalkozott. Éppen ezért feltétlenül helyeselni kell, hogy a Hadtörténelmi Közlemények, 1954-ben történt újraindulása óta első ízben, az 1940-es nyugati hadjáratral, tehát a második világháború általunk leginkább elhanyagolt időszakával foglalkozó tanulmányt közölt.

Jelen sorok írója nem szakértője a második világháború hadtörténetének, még kevésbé a harmadik francia köztársaság története katonai vonatkozásainak. A közelmúltban azonban alkalma nyílt megismerni az 1945 óta megjelent nyugati, elsősorban nyugatnémet hadtörténelmi irodalmat, s ennek, valamint a haditechnika, elsősorban a páncélosok történetének kutatása során szerzett ismereteinek alapján nyilvánít véleményt Horváth Miklós tanulmányáról. E vélemény-nyilvánítást mindenekelőtt a téma jelentősége indokolja; a tanulmányban felvetett

* Megjelent a HK 1961. 1. számában.

(és fel nem vetett) számos kérdés, nemkülönben az elég nagy számban előforduló hiba, téves állítás pedig egyenesen szükségessé teszi.

A tanulmánynak már a címéből is több probléma adódik. „Az 1940. évi nyugat-európai hadjárat hadtörténete és hadművészettörténete néhány kérdésének kritikája” cím túlságosan bonyolult, nehézkes, és nem azt fejezi, amit a szerző a szövegben kifejt. Tény, hogy a magyar katonai nyelv mindig szegényes volt, ma is az, de nem annyira, hogy valóságos hadtörténész-tolvajnyelvet kelljen kialakítani. Valamely hadjárat „had”-története nyilvánvalóan az illető *hadjárat története*. A cím első fele fogalmilag ily módon világosabbá válik. A tartalmi pontatlanság azonban megmarad, mert az 54 nyomtatott oldalra terjedő tanulmányban a hadjárat 1940. május 10-étől május 27-ig tartott első szakaszára 53 oldal jut, s így a június 25-ig terjedő második szakaszra nem egészen *egy* oldal marad.

Bonyolultabb a kérdés a cím második felét, a hadjárat „hadművészettörténete néhány kérdésének kritikáját”-t illetően. A „hadművészet” és a „hadművészet története” fogalmak nálunk mindmáig nincsenek megnyugtatóan tisztázva, értelmezésükben többféle felfogás érvényesül.¹ A jelenleg ismert legszabatosabb meghatározás szerint

„A hadművészet a hadtudomány alkotó része és a háború, a hadművelet, valamint a harc előkészítésének és megvívásának módjait tanulmányozza. Magába foglalja a harcászatot, a hadműveleti vezetés művészetét és a hadászatot, amelyek szoros összefüggésben állnak egymással és kölcsönösen hatnak egymásra.”²

Világos a következő meghatározás is:

„A hadművészet története a fegyveres erők történelmi fejlődésének folyamatát, valamint a háború, a hadművelet és a harc megvívásának módjait tanulmányozza, feltárja a hadművészet társadalmi, gazdasági, politikai és technikai alapjait, és megmutatja fejlődésének távlatait. Megvilágítja minden történelmi korszak hadművészetének általános és sajátos vonásait és fejlődésének folyamatát a különböző nemzeteknél.”

„A hadművészet története a különböző népek és osztályok fegyveres erői által viselt háborúk megvívása módjaiban végbe ment fejlődés története...”³

¹ Ld. Nagy Gábor ezredes—Ölvedi Ignác alezredes cikkét: Hadművészet története tanulmányozásának néhány időszerű kérdéséről. (Az oktatásügyi reform kérdéseiről) Honvédelem, 1961. 4. sz.

² Razin: A hadművészet története. I. köt. Bp. 1959. 53. o. Vö. Új Magyar Lexikon. 3. köt. Bp. 1960. 164. o.

³ Razin I. 64. ill. 65. o.

Mindezek alapján teljesen nyilvánvaló, hogy a hadművészet történetét nem lehet leszűkíteni egyetlen egy hadjárat, egy néhány hetes időszak vizsgálatára. Lehet beszélni az angol-francia szövetségesek, illetve a németek hadművészeti elveiről és ez elvek alkalmazásáról az 1940-es nyugati hadjáratban, de értelmetlenség e hadjárat „hadművészet-története” kifejezés. E kifejezés használatának felesleges voltáról különben épp a tanulmány győz meg bennünket a legjobban. A címben ígért kritikát ugyanis a katonai, hadművészeti elvek elég szűkre szabott leírásánál vagy alkalmazásuk ismertetésénél hiába keressük! Találunk ellenben bizonyos kritikát a tanulmány első, „Az 1940. évi franciaországi német hadjáratot ábrázoló burzsoá hadtörténetírás néhány kérdésének bírálata” című részében. Ezt szánta volna a szerző a hadjárat „hadművészettörténete néhány kérdésének kritikájá”-ul? Ha igen, akkor egyszerűbb és érthetőbb, kevesebbet ígérő, de többet nyújtó lett volna „Az 1940. évi nyugat-európai hadjárat története és irodalma néhány kérdésének kritikája” cím.

A nyugati, burzsoá irodalom egyes termékeivel foglalkozó részt olvasva, szükségszerűen felvetődik a kérdés: vajon az 1940-es hadjáratról foglalkozó nyugati irodalomnak a tanulmányban említett könyvek és cikkek a legjellemzőbb termékei? Vajon épp ezekből kapunk helyes és részletes képet a dr. Horváth által külön-külön részben tárgyalt historiográfiáról, a páncélosok szerepéről és végül magának a hadjáratnak az eseményeiről? — Mint néhány, kiragadott példával bizonyíthatjuk, egyáltalán nem!

1956-ban jelent meg Párizsban, Albin Michel kiadásában Jacques Benoist-Méchin: *Soixante jours qui ébranlèrent l'Occident* című háromkötetes műve, közel 1700 oldal terjedelemben.⁴ A szerző, Benoist-Méchin a harmincas évek végén mint katonai történész vált ismertté, 1936—1938-ban Párizsban, ugyancsak Albin Michelnél megjelent „*Histoire de l'armée allemande depuis l'armistice*” című, kétkötetes műve révén. Franciaország összeomlása után pedig a Vichyben székelő pétainista kormány minisztere volt; a „*Soixante jours*” így a katonai kérdésekben járatos, a hitleri Wehrmachttal rokonszenvező politikusnak a nyugaton megjelent irodalom felhasználásával készült, tudományos igényű munkája. Rövidítésekkel és kihagyásokkal 1958-ban németül is megjelent Düsseldorfban: „*Der Himmel stürzt ein. Frankreichs Tragödie 1940*” címen, csak-

⁴ „Hatvan nap, mely megrázta a nyugatot”; megtalálható a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban.

nem 700 oldalon.⁵ A német nyelvű kiadás „A Sedanhoz vezető út” címet viselő, voltaképpen bevezetésnek tekinthető első rész után a második részben krónikaszerűen, május 9-étől július 11-ig naponként részletezve tárgyalja az eseményeket. A „hatvan nap” történetének ez az eddig megjelent legrészletesebb leírása, egyben elemzése, s csak sajnálhatjuk, hogy elkerülte dr. Horváth gyögyelmét.

A „Soixante jours”-nak, de szinte valamennyi, az utóbbi tíz évben nyugaton megjelent munkának az irodalomjegyzékében megtalálható az ausztráliai születésű Chester Wilmot-nak „The Struggle for Europe” címen, 1952-ben Londonban megjelent munkája, melyet dr. Horváth szintén nem említ. Ezt a következő évben Párizsban „La lutte pour l'Europe” címen franciául, majd Zürichben és Frankfurt am Mainban pedig németül is kiadták „Der Kampf um Europa” címmel, hozzáfűzve még a „Wie die Westmächte den Krieg gewannen und den Frieden verloren” tendenciózus alcímet.⁶

A nyugati hatalmak szerepét Wilmot természetesen nemcsak műve alcímében, hanem szövegében is előtérbe állítja. Tulajdonképpeni mondanivalóját így kezdi: „Németország veresége és Európa felszabadítása Dünkirchennél kezdődött.” Az „Egyedül, ha kell” címet viselő első fejezetben több oldalon tárgyalja azt a problémát, hogy miért adott Hitler május 24-én parancsot az „A hadseregcsoporthoz” parancsnokának, Rundstedt vezérezredesnek, a Dunkerquehez közeledő páncélos hadosztályok megállítására. Wilmot szerint Hitlert ekkor már a Párizs elleni előnyomulás foglalkoztatta, és attól tartott, hogy a franciák a Somme mentén új frontot hozhatnak létre. A dunkerquei problémával kapcsolatban leszögezi:

„A dünkircheni döntés Hitler első súlyos katonai hibája volt, de nem annyira meggondolatlan és rövidlátó, mint néhány német tábornok állította...”⁷

A nyugati hadjárat irodalomjegyzékének összeállítása, a különféle összefoglaló munkák és részkérdésekkel foglalkozó cikkek lábjegyzetei és bibliográfiája, főleg pedig különböző folyóiratok, így a „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale” rendszeres és alapos bibliográfiájának segítségével, ma már nálunk sem probléma. Benoist-Méchin munkájának már említett bibliográfiája csaknem 400 művet, köztük több sorozatot és folyóiratot sorol fel, Alerme ezredes „Les causes militaires de

⁵ „Leszakad az ég. Franciaország tragédiája 1940”.

⁶ „Harc Európáért. Hogyan nyerték meg a nyugati hatalmak a háborút és veszítették el a békét.” Második németnyelvű kiad. uo. 1954. 834. o.

⁷ Ch. Wilmot: Der Kampf um Europa², 4. s. köv. ill. 7. o.

la défaite” címen 1940-ben kiadott cikkétől kezdve Charles de Gaulle 1955-ben Párizsban megjelent emlékiratáig, a „Mémoires de guerre”-ig. De még a tanulmányban idézett Kurt v. Tippelskirch volt hitlerista gyalogsági tábornok „Geschichte des zweiten Weltkrieges” című, több kiadást is megért munkájának irodalomjegyzéke is tartalmaz fontos, de dr. Horváth által nem említett munkákat, így J. F. C. Fuller: „The second World War” London, 1952-ben megjelent művét és Liddel Hart angol katonai író ugyancsak gyakorta idézett könyveit.⁸

Ertékes, elsősorban francia vonatkozású hadtörténelmi tájékoztatót találunk továbbá a Presses Universitaires de France által kiadott „Historie générale des Civilisations” sorozat VII. kötetében. Ez, a Maurice Clouzet által írt, 1957-ben megjelent „L'époque contemporaine” összefoglaló munkák, mint L.-M. Chassin tábornok könyve, az 1947-es kiadású „Histoire militaire de la seconde guerre mondiale” mellett olyan fontos egyéb műveket is megemlít, mint P. Lyet ugyancsak 1947-ben kiadott munkája, „La bataille de France (mai—juin 1940)”.⁹

Külön érdemes foglalkozni a nyugati folyóiratokkal, melyekben számtalan cikk jelent meg az 1940-es nyugati hadjáratról. Csak kiragadva, tehát a teljességre törekvés igénye nélkül, említünk meg néhány, elsősorban katonai folyóiratban megjelent dolgozatot. A müncheni Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte 1954. évi 2. száma közölte Hans Meier-Welcker cikkét: „Der Entschluss zum Anhalten der deutschen Panzertruppen in Flandern, 1940.” Ugyancsak 1954-ben jelent meg az Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift 7. és 8. számában Hans Stäuber százados tanulmánya: „Die Vorbereitung des Feldzuges im Westen 1940.” A Revue Historique de l'Armée 1955. évi 3. számában találjuk D'Ornano cikkét: „Le XIX-e corps blindé allemande dans les Ardennes en 1940”. Még több anyagot találunk a nyugatnémet folyóiratokban, elsősorban a dr. Horváth által is (egy-két helyen) idézett Wehrkunde-ban. Ennek 1959. évfolyamában olvashatjuk Kurt Zeitzler szolgálatonkívüli hitlerista vezérezredesnek, aki a nyugati hadjáratban az Ewald von Kleist gyalogsági tábornok vezette páncélos csoport törzsének főnöke volt, „Die Panzer-Gruppe v. Kleist im West-Feldzug 1940” című, négy folytatásos tanulmányát, a 4—7. számban.

⁸ K. v. Tippelskirch i. m. 2. kiad. Bonn, 1956. 622. s. köv. o. E munkát, valamint az alábbiakban ismertetett hadtörténelmi irodalom jelentékeny részét az elmúlt években kiadták orosz nyelven a Szovjetunióban. Ezekre és általában a nyugati hadtörténelmi irodalom értékelésére ld. „A második világháború történetének meghamisítói ellen”. Zrínyi Kiadó, Tisztek Könyvtára 8. sz. Bp. 1961. — Sajnálatos, hogy ennek a fontos szovjet cikkgyűjteménynek magyarul elvált kiadása nagyszámú fordítási hibával és pontatlansággal jelent meg.

⁹ L'époque contemporaine 733. s. köv. o., Orientation bibliographique.

E terjedelmes, sok fontos adatot és részletet tartalmazó munkából a szerző kizárólag a v. Kleist páncélos csoport szervezetét idézi, az első folytatásból, a többit teljesen figyelmen kívül hagyva. Ezt, a páncélos csoport szervezetével, felkészülésével és felvonulásával foglalkozó első részt még további három követi: „A v. Kleist páncélos csoport előretörése 1940 májusában Sedanon keresztül Abbeville és Dünkirchen felé”; „A v. Kleist páncélos csoport az 1940-es nyugati hadjárat második részében”; és végül „A v. Kleist páncélos csoport felismerései és tapasztalatai az 1940-es nyugati hadjáratban.”¹⁰

Zeitlerhez hasonlóan több cikket írt ugyancsak a Wehrkunde különböző számaiba Hermann Hoth szolgálatonkívüli hitlerista vezérezredes is. A nyugati hadjáratban Hoth gyalogsági tábornoki rangban a XV. páncélos hadtest, majd a „Hoth csoport” parancsnoka volt, és így cikkeit ő is saját hadi, parancsnoki tapasztalatainak felhasználásával írta meg.¹¹ Dr. Horváth Hothnak csak egyetlen cikkét idézi, egy alkalommal. Állítása szerint „néhány nyugatnémet hadtörténelmi munka... megállapítja, hogy az angolok és a franciák a gyors alakulatokban főlényben voltak” ti. a németekkel szemben. Az idevonatkozó lábjegyzetben a szerző első helyen Hoth: „A francia páncélos fegyvernem sorsa a nyugati hadjárat első felében” című cikkére, a Wehrkunde 1958. évfolyamának 367. s következő oldalára hivatkozik.¹² Eltekintve attól, hogy *egy* konkrét állítással kapcsolatban a „367. s köv. o.” megjelölés nem szabatos hivatkozás; ezt az állítólagos mondatot sem ezen az oldalon, melyen Hoth cikke kezdődik, sem a következőn nem lehet megtalálni!

Ebben — a Wehrkunde többi cikkéhez viszonyítva — jelentős terjedelmű dolgozatában Hoth a francia páncélos alakulatok szervezetének, fegyverzetének és alkalmazási elveinek ismertetése után részletesen tárgyalja a harcokat, május 12-étől egészen június elejéig. Befejezésül véleményt nyilvánít a francia páncélos csapatok helytelen szervezéséről és felhasználásáról, leszögezve:

¹⁰ Kurt Zeitler katonai pályafutásának adatait ld. *Wolf Keilig*: Das deutsche Heer 1939—1945. Podzun—Verlag, Bad Nauheim. 211/372. o.

¹¹ Hermann Hoth katonai pályafutásának adatait ld. uo. 211/145. o. A hitleri Wehrmachtban az altábornagyi és a vezérezredesi rendfokozat között volt az ún. fegyvernemi tábornoki rendfokozat, pl. General der Infanterie, General der Panzertruppen, stb. — Hoth cikkei: Das Schicksal der französischen Panzertruppe im I. Teil des Westfeldzuges. Wehrkunde, 1958. 7. sz. 367. s köv. o., Der Kampf von Panzerdivisionen in Kampfgruppen in Beispielen der Kriegsgeschichte. Wehrkunde, 1959. 11. sz. 576. s köv. o., Die Verwendung von Panzern in der Verteidigung und die Neugliederung der deutschen NATO-Divisionen 1959. Wehrkunde, 1959. 12. sz. 631. s köv. o.

¹² HK 1961. 1. sz. 82. o. Megjegyezzük, hogy az ebben, de hasonlóan több más lábjegyzetben is előforduló ilyen idézés: „in Wehrkunde Jahrgang 1958. S. 367 ff” magyarnyelvű tanulmányban nem szokásos.

„Téves dolog lenne egyetlen háborúból közvetlen következtetéseket levonni. A jövőbeni háborúnak bizonyosan más vonásai lesznek. Legyen szabad mégis egy figyelmeztetést tenni. Az új, a tudomány és technika által rendelkezésre állított harc-eszköz teljes igénybevételéről való önkéntes lemondás abban a reményben, hogy akkor a másik sem fogja azt alkalmazni, csálóka. Az a nép, melynek akarata elfárad szabadságát minden, neki megengedett eszközzel megvédeni, melynek vezetése illúziókban ringatja magát, hogy elkerülheti a háborút, áldozatul esik agresszív, könyörtelen ellenfelének.”¹³

Hothnak ezen, a francia páncélos fegyvernem 1940-es sorásával foglalkozó, de végkövetkeztetésében félremagyarázhatatlanul az atomfegyverre utaló cikke 1958 júliusában jelent meg. Hothnak, Zeitzlernek ilyen, végső kicsengésükben azonos tanulmányjaival, úgyszintén az előzőekben felsorolt, dr. Horváth által szinte teljesen figyelmen kívül hagyott irodalommal kapcsolatban a magyar hadtörténetírásnak állást kell foglalnia. Le kell leplezni hamisításait és tévedéseiket, de mindenekelőtt egész munkásságuknak a nyugatnémet Bunderwehr és a NATO erősítését szolgáló, a szocialista világrendszer, valamennyi békeszerető erő ellen irányuló tendenciáját. Ma már semmiképpen sem elegendő Werner Baumbach volt hitlerista repülőezredes 1949-ben megjelent „Zu spät?” című, a NATO felé kacsingató könyve egyik-másik állításának cáfolata.¹⁴ Zeitzler a v. Kleist páncélos csoporttal foglalkozó cikksorozata befejező részében arra próbál feleletet adni, hogyan kell megszervezni és alkalmazni a páncélos seregeket az atomfegyver alkalmazása esetén?¹⁵ Hoth „Páncélosok alkalmazása védelemben és a német NATO-hadosztályok 1959-es új tagozódása” című, ugyancsak a Wehrkundében közölt cikkében ismét visszatér a francia páncélos alakulatok 1940-es harcaira, a szervezési és vezetési hibákra.¹⁶

A nyugati hadtörténeti irodalom bírálata szükségességét hangoztatva, egyben adataik felhasználására is rá kell mutatnunk. Dr. Horváth tanulmányának átolvasásakor nemcsak a historiográfiai bírálat elégtelensége válik nyilvánvalóvá, de az általa idézett irodalomban fellelhető adatok aránytalan és hiányos átvétele is. Azokat a munkákat, melyeket tanulmánya második és főleg harmadik részében a leggyakrabban idéz, így Hans-

¹³ Wehrkunde, 7/1958. 377. o.

¹⁴ Ld. dr. Horváth tanulmányának 69. oldalát.

¹⁵ Erkenntnisse und Erfahrungen der Panzer-Gruppe v. Kleist im Westfeldzug 1940. Wehrkunde, 1959. 7. sz. 366. s köv. o.

¹⁶ Wehrkunde, 12/1959. 631. s köv. o.

Adolf Jacobsen: Fall Gelb és Dünkirchen című könyveit, vagy Ulrich Liss: Westfront 1939/40 című művét, a historiográfiai részben csak említi, de nem értékeli. Ezzel szemben az e részben ismertetett Baumbach vagy Bilotte a tanulmány további részében egyetlen lábjegyzetben sem szerepel!¹⁷

Az idézett, de nem megfelelően bírált és értékelt művek közé tartozik a hitlerista páncélos fegyvernem megalkotójának, Heinz Guderian volt vezéreduresnek „Erinnerungen eines Soldaten” című, 1951 és 1960 között négy kiadást megért könyve.¹⁸ Guderian szellemi hagyatékának nyugat-németországi jelentőségét nemcsak az „Egy katona emlékiratai”-nak négyszeri kiadása bizonyítja, hanem elsősorban az a tény, hogy a Bundeswehr páncélos csapatai folyóiratának, a „Panzer”-nak legelső száma Guderian arcképével illusztrálva, „Guderian szellemében” jelent meg 1959 októberében.¹⁹

Az „Egy katona emlékiratai”-t dr. Horváth többször is idézi, így az 1., 7., 36., 51. és 76. számú lábjegyzetben. Ez látszólag nem lenne kevés, de ha megvizsgáljuk, hogy mire és mivel kapcsolatban idézi Guderiant, mindjárt más képet kapunk. A tanulmány legelején olvashatjuk, hogy a fasiszta Németországgal szemben az angol—francia vezetés passzívan viselkedett, a holland és a belga kormány meg „semlegességi” politikát tanúsított. „A nyugati szövetségeseknek ez a magatartása” — folytatja Horváth — „alapjában még 1940. február 7-én megtartott koblenzi hadijátékok után sem változott meg. A gyakorlat pedig a Franciaország elleni hadműveleti tervek helyességének ellenőrzését jelentette.” Az ehhez a nem túlságosan világos szövegrészhez kapcsolódó lábjegyzetben a szerző Guderian könyvének 80. oldalára hivatkozik.²⁰ A könyv 80. oldalán valóban szó esik egy, 1940. február 7-én Koblenzben megtartott hadijátékról, melyen Guderian szerint kizárólag a páncélosok szerepével foglalkoztak a tervezett támadásban, mindenekelőtt a Maas folyón való átkelésrel kapcsolatban. Szó sincs azonban a nyugati szövetségesekről, vagy a tervek helyességének valamilyen ellenőrzéséről!

¹⁷ Jacobsen és Liss említése HK 1961. 1. sz. 70. o., jegyzetben is.

¹⁸ Az „Egy katona emlékiratai”-nak valamennyi kiadása az egyik legnagyobb nyugatnémet kiadónál, a Kurt Vowinkel Verlagnál jelent meg. A IV. kiadás terjedelme 464 o. Guderian e munkája ugyancsak megjelent orosz nyelven. Ld. Gyeborin: A második világháború. Zrínyi Kiadó. Tisztek Könyvtára 9. sz. Bp. 1961. 83. o.

Guderian életrajzi adatait ld. Der Neue Brockhaus. 2. köt. Wiesbaden, 1958. 453. o.; katonai pályafutására ld. „Erinnerungen... 425—426. o. és W. Keilig: Das deutsche Heer 211/111. o.

¹⁹ Panzer. Zeitschrift der gepanzerten Truppen. 1959. 1. sz. 1. o. Erdemes megjegyezni, hogy az alcím az 1960. 2—3. számtól „Zeitschrift der Kampftruppen”; a cím pedig az 1961. 4—5. számtól „Kampftruppen”.

²⁰ HK 1961. 1. sz. 58. o.

Ugyancsak tanulmánya bevezető részében, dr. Horváth ezeket írja: „A német monopoltőke és a szolgálatába állított náci párt a viláгурalmi tervek megvalósítása érdekében tartózkodott a kétfrontos háborútól, elsősorban az első világháború tapasztalatai alapján. Egyébként a német tábornoki karnak ez volt az egyedüli aggodalma a lengyelországi hadjárat megindulása előtt.” — A vonatkozó lábjegyzetben ismét Guderian könyve szerepel, ezúttal az 58. oldal.²¹

Nos, a megadott oldalon Guderian valóban a Lengyelország elleni támadást közvetlenül megelőző napok eseményeivel foglalkozik, ezeket írva:

„Semmiképpen sem utólagos megállapítás, ha azt mondom, hogy a szárazföldi erők hangulata komoly volt, és az Oroszországgal kötött egyezmény nélkül valószínűleg nagyon kétséges lett volna. Nem mentünk könnyű szívvel a háborúba, és egyetlen tábornok sem javasolta volna a háborút. Minden öregebb tiszt és sok ezer katonánk részt vett az első világháborúban és tudta, mit jelentene a háború, különösen, ha nem lehetne Lengyelországra korlátozni.”

A kétfrontos háborútól való aggodalom — közvetett módon — valóban kivehető Guderiannak ebből a sok mindent eláruló néhány mondatából. Nem feladatunk e helyütt annak vizsgálata, hogy „egyetlen tábornok sem javasolta volna a háborút”, — mert ezt maga a történelem cáfolta meg. Nyilvánvaló azonban, hogy a német tábornoki karnak ebben az időben voltak aggodalmai, de nem kizárólag a kétfrontos háború miatt.²² Guderian e néhány mondata világosan bizonyítja, hogy

1. Az egész szárazföldi hadsereg (Heer), és nemcsak az ekkor már Hitlernek teljesen behódolt tábornoki kar, általában tartott a háborútól, még a Lengyelország elleni háborútól is.

2. E húzódozás alapvető oka a bizonytalanságban rejlett; a hódításokra éhes fasiszta katonai vezetők ekkor, 1939 augusztusában még nem tudhatták, hogy a hadsereg és különösen a tisztikar, hogyan állja majd meg a helyét.

3. A hitlerista vezetés, elhallgatva Lengyelországnak a nyugati hatalmak által cserbenhagyását, egyoldalúan állította be a szovjet—német megnemtámadási egyezményt.

Azt hisszük, e néhány, találmra kiragadott példa meg-

²¹ Uo. 59. o.

²² A német tábornoki kar ilyen általános aggodalmainak eloszlatására jelentette ki Hitler 1939 augusztus elején Münchenben Wilhelm Keitel vezérezredes, az OKW főnöke és Bernhard von Lossberg vezérkari alezredes előtt a következőket: „... Ha háborúra kerül sor, az Lengyelországra korlátozódik. Ebből a »Weiss« esetből (a Lengyelország elleni támadás) soha, soha, soha nem jöhet létre világháború!...” Lossberg nyomán idézi H. Stäuber: Die Vorbereitung des Feldzuges im Westen 1940. Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift 1954. 7. sz. 523. o.

győzi az olvasót arról, hogy dr. Horváth tanulmánya nem egy tudományos folyóirat követelményeinek megfelelő igényességgel készült. Bárki, aki utána néz lábjegyzeteinek, meggyőződhet, hogy a pontatlan, vagy félremagyarázott hivatkozások mellett mellőzött és figyelmen kívül hagyott adatokat is bőven lehet találni.

A tanulmány II., „A páncélos fegyvernem fejlődése, szervezete és alkalmazása a kapitalista hadseregekben a második világháború első szakaszában” címet viselő részétől az olvasó nyilván azt várná, hogy képet kapjon arról, milyen és mennyi páncélossal rendelkeztek a szembenálló felek a hadműveletek megindulásakor és milyen elvek szerint alkalmazták ezeket. Ezekre a kérdésekre azonban nem találunk kielégítő és pontos választ.

Mindenekelőtt meg kívánjuk jegyezni, hogy a páncélosok „fejlődés”-éről beszélni, azt megérteni egyszerűen lehetetlen a spanyol polgárháború említése nélkül. A fasiszta hadsereg első, a versailles-i szerződés tiltó határozata következtében még titokban gyártott, s ezért „mezőgazdasági vontató” fedőnévvel ellátott Panzer I típusmegjelölésű harckocsijait Spanyolországban próbálta ki, mint ez a dr. Horváth által is idézett F. M. von Senger und Etterlin „Die deutschen Panzer 1926—1945” című munkájából is kitűnik.²³

De kipróbálták Spanyolországban a Panzer II harckocsit is. Az eredmény azonban nem volt kielégítő, mert Franco — német tanácsadóinak javaslata ellenére — inkább szétforgácsoltan vetette be őket. E tapasztalatok alapján a németek nehéz harckocsik építésére tértek át, a franciák viszont méginkább megerősítve látták korábbi nézetüket, hogy tudniillik a páncélosok csupán a gyalogságot kísérő fegyvernem.²⁴

Az 1940-ben a nyugati hadjáratban bevetett német, francia és angol harckocsitípusokkal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy dr. Horváth táblázata, melyet tanulmánya 74—75. oldalán közöl, hiányos, ezenkívül pontatlan, sőt téves adatokat is tartalmaz. E táblázat szerint a németek a Panzer II—IV típust, ezenkívül a cseh eredetű Panzer 35 (t) és Panzer 38 (t) típust, tehát ötféle harckocsit vetettek be Franciaországban. Ezzel szemben Guderiannek a Hitler részére 1944. november 11-én készí-

²³ F. M. Senger und Etterlin: Die deutschen Panzer 1926—1945. München, 1959. 17. o.

²⁴ H. Hoth: Die Verwendung von Panzern... Wehrkunde 12/1959. 633. o.

tett jelentéséből tudjuk, hogy Franciaországban a Panzer I még részt vett a harcokban.²⁵

Guderiannek ebből a jelentéséből azt is megtudjuk, hogy a németek 1940. május 10-én összesen 2574 harckocsival vonultak fel. Ha ebből leszámítjuk a 135 parancsnoki kocsit, amelyeknek nem volt ágyújuk, akkor 2439 harckocsi marad, vagyis csaknem annyi, mint a tanulmány 95. oldalán — forrásmegjelölés nélkül — feltüntetett szám: 2445.

Típusok szerint ez a 2574 harckocsi a következőképpen oszlott meg:

- 523 Panzer I
- 955 Panzer II
- 349 Panzer III
- 278 Panzer IV
- 106 Panzer 35 (t)
- 228 Panzer 38 (t)

ezenkívül 96 kis parancsnoki kocsit Panzer I és 39 nagy parancsnoki kocsit Panzer III.²⁶ — Guderiannek ebből az összeállításából teljesen világos, hogy az 1940 májusában bevetett német harckocsiknak több mint 20 százaléka a tanulmányban nem is említett, könnyű, csak két 7,92 mm-es géppuskával felszerelt, kizárólag gyalogság elleni harcra alkalmas Panzer I volt.

A táblázat következő hiányossága, hogy nem tünteti fel az egyes harckocsitípusok súlyát, amit pedig a szakirodalom mindig megad. A „Die deutschen Panzer” szerint a Panzer I súlya 5,4—5,8 tonna, a Panzer II súlya 10,2 tonna, a Panzer III súlya 18,3—19,3 tonna, még a Panzer IV súlya 17,3—17,7 tonna volt.²⁷

Még súlyosabb hiba az egyes harckocsitípusokon belül fennállott, és az abc nagybetűivel jelölt különféle, úgynevezett „kivitel”-ek (Ausführungen) figyelmen kívül hagyása. A táblázat szerint a Panzer III 7,5 cm-es űrméretű ágyúval volt felszerelve, holott a nyugati támadásban részt vett Panzer III A, B, C és D harckocsiknak csak 3,7 cm L/45-ös ágyújuk volt.²⁸

A Panzer IV helyesen feltüntetett 7,5 cm-es ágyújával kapcsolatban dr. Horváth megjegyzi: „Ez a típus csőszájfékes löveg-

²⁵ Guderian: *Erinnerungen...* 429. o. A Panzer I harckocsikat (számszerint 180 darabot) még a Szovjetunió ellen is bevetették, 1941. június 22-én. Ld. B. Mueller—Hillebrand: *Das Heer 1933—1945*. II. köt. Frankfurt/M, 1956. 106. o.

²⁶ Guderian: *Erinnerungen...* 429. o. Ugyanezeket a számokat közli B. Mueller—Hillebrand: *Das Heer II*, 106. o.

²⁷ F. M. Senger und Etterlin i. m. 178. s. köv. o.

²⁸ Uo. 182—183. o. Az L/45 megjelölés azt jelenti, hogy az ágyúcső hossza az űrméret 45-szöröse. — A hadjárat folyamán azután 5 cm L/42-es ágyúval ellátott Panzer III. harckocsik is kerültek a frontra. Ld. Guderian: *Erinnerungen...* 429. o.

gel rendelkezett.”²⁹ Ez tévedés, mert a szakirodalom szerint a torkolatfékes löveggel ellátott Panzer IV F 2 és G 1942 tavaszán jelent meg a szovjet fronton, válaszul a T-34 harckocsikra! A nyugati hadjáratban szerepelt Panzer IV A, B és C harckocsikat 7,5 cm L/24-es löveggel szerelték fel, míg az F 2 és G jelű kocsik már L/43-as löveggel voltak ellátva. Az L/24-es löveg páncéltörő gránátjának kezdősebessége csak 385 m/sec. volt, vagyis a modern követelményekhez viszonyítva igen alacsony.³⁰

A német, illetve a francia és angol harckocsik pusztán táblázatban való felsorolását, értékelő összehasonlítás nélkül, nem tekinthetjük elegendőnek. Konkrét szembeállításra az irodalomban több példát is találunk. Ezek közül idézzük Benoist-Méchin véleményét:

„Ha helyes is az, hogy a mi páncélosaink bizonyos modelljei (mindenekelőtt a B I bis, a SOMUA és a Hotchkiss) fegyverzetben egyenértékűek a német harckocsikkal, sőt felülmúlják ezeket, úgy ezzel szemben tény, hogy a francia páncélosok általában lassúbbak, Ezenkívül páncélatuk egyenlő vastagság esetén gyengébb, nem azért, mint mondják, mert a lemezek öntöttek, hanem mert a foszfortartalmú lotharingiai érc, ellentétben a svéd vagy cseh ércel, amelyből a német páncélosok acélja készült, ilyen felhasználásra csak rosszul alkalmas. A francia páncélosok rádiófelszerelése szintén rosszabb. Hatósugaruk továbbá csekélyebb, a kisebb üzemanyagtartály miatt. Végül Franciaország a páncélosok gyártását 12 modellre aprózta fel (5,5 tonnától 32 tonnáig), míg a németek négy saját és két cseh típusra összpontosították, és ezek közül is a Panzer IV-re (19 tonna).”³¹

Benoist-Méchin ezen sorai, egy-két kisebb pontatlanság ellenére is értékes támpontokkal szolgálnak a francia páncélos fegyvernem megítéléséhez. Egyébként a francia páncélosok, a típusbeli sokféleség ellenére is két, egymástól világosan elhatárolható csoportra oszlottak:

1. Könnyű harckocsik, a gyalogság közvetlen támogatására.

²⁹ A „csőszájfék” kifejezés a magyar katonai nyelvbe még a felszabadulás előtt került, a német „Mündungsbremse” pontatlan fordításaként. A magyar nyelv értelmező szótára. I. köt. Bp. 1959. 939. o. szerint a „csőszáj” műszaki, a „csőtorkolat” pedig katonai kifejezés. E kérdést azért is érdemes felvetni, mert a magyar katonai nyelv egyébként a „csőtorkolat” kifejezést használja. Hasonló a helyzet a fontosabb európai nyelvekben: az orosz „dulo orugyija”; a német „Rohrmündung”; a francia „bouche d'un canon”, az angol „muzzle” kifejezéseket és ezek összetételeit a szótárak „csőtorkolat”-nak fordítják.

³⁰ F. M. Senger und Etterlin i. m. 19. o. A Panzer IV A fényképe uo. 63. o. leírása és lövegének adatai 51., ill. 186–187. oldal. A 7,5 cm L/43-as löveg adatai uo. 189. o.

³¹ Benoist-Méchin: Der Himmel stürzt ein 65. o.

Követelmény volt 10 tonna súly, 40 mm-ig terjedő páncélzat és 20 km óránkénti sebesség. E csoportba tartoztak az R 35, H 35, FCM és D 1 típusmegjelölésű kocsik. A csak elvétve előfordult D 1 típust nem számítva, a franciáknak tehát háromféle könnyű harckocsijuk volt. Ezek közül leginkább a Hotchkiss gyártmányú kocsit vált be, mely 1931 mintájú 3,7 mm-es ágyújával a legtöbb német harckocsi ellen a siker reményével vehette fel a harcot. Ilyen ágyúja azonban csak a Hotchkiss harckocsik egyharmadának volt, míg a többinek az első világháborús Renault F. T. kocsinak régi, 15 mm-nél vastagabb páncélzattal szemben hatástalan, ugyancsak 3,7 mm-es lövege.³²

2. A tulajdonképpeni „harckocsik” (char de bataille), melyeket a könnyű páncélosok támogatására és az ellenséges harckocsik elleni harcra szántak. E csoportban leginkább a SOMUA és a Char B típusok váltak be, melyek komoly ellenfelei voltak a német páncélosoknak, és több alkalommal állították nehéz feladat elé a német páncélelhárítást.³³

Bár az angol páncélosok 1940-ben komolyabb szerepet csak a Dunkerque körüli harcokban játszottak, mégis meg kell emlékeznünk róluk; annál is inkább, mert dr. Horváth többször említett táblázata e vonatkozásban szintén pontatlan és hiányos. Franciaországban az angol 1. páncélos hadosztály harcolt, ezenkívül néhány, a gyalogságot támogató páncélos zászlóalj.³⁴ Az 1. páncélos hadosztályban „Cruiser Tanks”-ok, azaz „cirkáló” harckocsik voltak, a zászlóaljokban pedig gyalogsági harckocsik, „Infantry Tanks”. A cirkáló harckocsik közül a következő típusok voltak használatban:

Mk I, 12,7 tonna súlyú, 1 db 4 cm-es löveggel (vagy 9,39 cm-es gránátvetővel) és 3 géppuskával felszerelt, 37 km/óra sebességű harckocsi. Páncélzata 8—23 mm, személyzete 6 fő.

Mk II, 14,5 tonna súlyú, 1 db 4 cm-es löveggel (vagy gránátvetővel) és 1 géppuskával felszerelt, 35 km/óra sebességű harckocsi. Páncélzata 11—37 mm, személyzete 4 fő.

Mk III, 15 tonna súlyú, 1 db 4 cm-es löveggel és 1 géppuskával felszerelt, 60 km/óra sebességű harckocsi. Páncélzata 6—21 mm, személyzete 4 fő.

Mk IV, 15 tonna súlyú, 1 db 4 cm L/52-es löveggel és 1 géppuskával felszerelt, 60 km/óra sebességű harckocsi. Páncélzata 6—21 mm, személyzete 4 fő.

³² Die französische Panzerwaffe 1917—1958. Feldgrau. Sonderheft 11. Panzerkennblätter, Serie III. és *Benois Méchin* i. m. 65. o.

³³ Die französische Panzerwaffe id. cikk és *H. Hoth*: Das Schicksal der französischen Panzerwaffe... Wehrkunde, 7/1958. 368. o.

³⁴ Die britische Panzerwaffe 1915—1958. Feldgrau, Sonderheft 12. Panzerkennblätter, Serie IV.

A gyalogsági harckocsik Franciaországban szerepelt típusai:

Mk I, 12,5 tonna súlyú, csak 1 7,92 mm-es géppuskával felszerelt, 14 km/óra sebességű harckocsi. Páncélzata 15—60 mm, személyzete 2 fő.

Mk II „Matilda”, 26 tonna súlyú, 1 db 4 cm L/52-es löveg-gel és 1 géppuskával felszerelt, 23 km/óra sebességű harckocsi. Páncélzata elől 80 mm, oldalt 65 mm, hátul 60 mm, felül pedig 23 mm; személyzete 4 fő.

A Cruiser Tanks közül elsősorban Mk III és Mk IV fordult elő, az Infantry Tanks közül pedig az Mk II.³⁵ — A táblázatban még feltüntetett Mk VI könnyű harckocsi a Franciaországba küldött 9 angol gyaloghadosztálynak felderítési célra adott egy-egy páncélos zászlóaljában volt. Ennek a csak 5,3 tonna súlyú harckocsinak a fegyverzete 2 db 7,92 mm-es géppuskából állott, míg a VI C változatnál az egyik géppuskát kicserélték 15 mm-esre.³⁶

A német rohamlövegekről szólva érdemes lett volna megemlíteni, hogy az első típusnak, a „Sturmgeschütz III”-nak a Panzer III szolgált alapul. Az első rohamlövegnek nem volt tornya; a Panzer III teknőjét, motorját és futóművét vették át, és a 7,5 cm L/24-es harckocsiágyút szerelték rá. A gyalogság közvetlen támogatására szánták; saját védelmére kezdetben még géppuskája sem volt.³⁷ Meg kell továbbá jegyezni, hogy 1940. május 10-én még csak egyetlen rohamlöveg üteg (6 rohamlöveg) vonult fel, a Grossdeutschland motorizált lövészeszed 16. századaként.³⁸

A tanulmányban „lövészeket szállító páncélgépkocsi”-ként szereplő „Schützenpanzerwagen”, rövidítve SPW helyes magyar neve lövész-páncélkocsi.³⁹ Az igaz, hogy az első lövész-páncélkocsikat a tüzérségi vontató felhasználásával alakították ki. Ez a vontató 3 tonnás volt, s megtartva az úgynevezett „fél-lánc talpas” megoldást, az alvázra helyezett, felül nyitott páncélszekrényrel együtt az új jármű súlya 8,5 tonna lett.

³⁵ Az egyes típusok ábrája és adatai Feldgrau, Sonderheft 9. Panzerkennblätter, Serie II. Vö. Die britische Panzerwaffe id. cikkkel.

³⁶ Panzerkennblätter, Serie II.

³⁷ F. M. Senger und Etterlin i. m. 23. o. Abra és adatok 89. oldal, fénykép 90. o., részletes leírás 200—201. o.

³⁸ E. Mueller—Hillebrand: Das Heer II. 106. o. Die Geschichte des Panzerkorps Grossdeutschland. I. köt. Duisburg—Ruhrort, 1958. 18., ill. 86. o.

³⁹ A magyarnyelvű irodalomban, különösen fordításokban előforduló „páncélozott csapatszállító-jármű” kifejezés német megfelelőjét, a „Mannschaftstransportwagen”-t a németek csak 1939-ig használták, s ekkor elvetették. A Mannschaftstransportwagen kizárólag szállítási célra használták; a Schützenpanzerwagen viszont azt jelenti, hogy a páncélgránátosok a harcot a járműről, leszállás nélkül is vívhatják.

Ld. H. Reimann: Zur Geschichte der deutschen Panzergrenadiere. Wehrkunde, 1959. 12. sz. 646. o.

A tanulmány 76. oldalán található összehasonlító táblázatban ismét több hiba fordult elő. A „Sonderkraftfahrzeug 251” megjelölésű, 1939-ben rendszeresített, közepes lövész-páncélkocsi páncélzata elől nem 10, hanem 12 mm volt. A 251/10 jelzésű, 3,7 cm-es páncéltörő ágyúval felszerelt kocsi nem parancsnoki kocsi volt, hanem *szakaszparancsnoki* kocsi, míg a törzsekhez beosztott „Kommandowagen” jelzése 251/6 volt. Teljesen tévesen szerepel a táblázatban a „SPW 250”, amin nyilván a „Különleges gépjármű 250” megjelölésű, könnyű lövész-páncélkocsit kell érteni. Ezt az 5,7 tonnás járművet csak 1942-ben rendszeresítették.⁴⁰

A páncélelhárításról szólva, dr. Horváth ezeket írja: „A második világháború első szakaszában a németek a páncélosok elleni harcban a harckocsik mellett páncélelhárító ágyúkkal voltak ellátva.”⁴¹ Köztudomású, hogy a páncélelhárítás egyidős a harckocsival, és elhárításra kezdettől fogva alkalmaztak ágyúkat. Viszont hiányzik a tanulmányból annak kimondása, hogy a nyugati hadjáratot a németek megfelelő páncéltörő ágyú nélkül kezdték. A nehéz francia harckocsi, a Char B ellen hatástalannak bizonyult a német 3,7 cm-es, de a cseh 4,7 cm-es páncéltörő löveg is, s ezeknél nagyobb űrméretű páncéltörővel a németek 1940-ben még nem rendelkeztek. Az Abbeville-i német hídfő ellen május 28-án indított francia támadásban részt vett 32 tonnás B 2 és a 72 tonnás 3 C harckocsik 10—20 találat ellenére is letaposták a német 3,7 cm-es páncéltörőket.⁴²

A német haditechnika ilyen — szinte már terjengősnek ható — részletezését az elmondottakon túl még egy körülmény teszi szükségessé. A hitleri Wehrmacht fegyverzetének, elsősorban harckocsijainak a francia—angol szövetségesekével szembeni minőségi fölényét a szerző nyíltan ugyan nem mondja ki, de egész leírásából, a két fél fegyverzetének általa közölt szembeállításából csak erre lehet következtetni. A németek technikai fölényének ezt a hallgatólagos elismerését bizonyítja még az a módszer is, hogy a német páncélosokra vonatkozó, rendkívül szükségesü bírálata a szerző — az 1940-es nyugati hadjáratról szólva! — nem a nyugatiakkal, hanem a szovjet hadsereggel való összehasonlítás alapján teszi meg!

A tanulmány 43. lábjegyzetében szerepel Burkhart Muel-

⁴⁰ A Schützenpanzerwagen ábrája, típusai és leírása F. M. Senger und Etterlin i. m. 115. o. fényképek 119. s köv. o. adatai uo. 206. o. A könnyű lövész-páncélkocsi rendszeresítése uo. 25. o.

⁴¹ HK 1961. 1. sz. 78. o.

⁴² A német páncéltörők felsorolása B. Mueller—Hillebrand: Das Heer II. 108. o. Hatástalanságukra Guderian: Erinnerungen ... o. és A. Buchner: Der Kampf um den Brückenkopf Abbeville. Wehrkunde. 1957. 9. sz. 489. o.

ler—Hillebrand: Das Heer 1933—1945 című könyve. Ennek az „Entwicklung des organisatorischen Aufbaues” alcímét viselő, háromkötetes műnek Frankfurt am Mainban 1956-ban megjelent második kötete, „Die Blitzfeldzüge 1939—1941. Das Heer im Kriege bis zum Beginn des Feldzuges gegen die Sowjetunion im Juni 1941” tartalmazza a franciaországi hadjáratral kapcsolatos adatokat. „A szárazföldi hadsereg az 1940-es nyugati hadjárat kezdetén” című alfejezetben Mueller—Hillebrand megállapítja, hogy a személyi helyzet kielégítő volt, majd így folytatja:

„Ellentétben a személyi helyzettel, az anyagi egyáltalán nem volt biztosítva.” — Sorra következnek az ilyen mondatok: „A fegyvergyártás a háború kezdete óta nem növekedett a kívánt mértékben. Ennek következtében jóformán egyáltalán nem voltak készletek . . .” „A termelés és az állomány harckocsikban sem volt megnyugtató . . . A hadrakelt sereg a nyugati hadjáratot gyakorlatilag harckocsi utánpótlási készlet nélkül kezdte.” „Gépjárműveknél a viszonyok kedvezőtlenek voltak és állandó gondot jelentettek a vezetésnek . . .”⁴³

A hitleri hadsereg anyagi-technikai gyengeségeinek ezen, nyugatnémet részről történő beismeréséhez nem kell külön kommentár! Magyarázni kel azonban azt, hogy miért értek el a német páncélosok a nyugati hadjáratban olyan jelentős sikereket, egyszóval, miben rejlik a „villámháború” titka?

A választ e kérdésre dr. Horváth — helyesen — a német páncélos alakulatok szervezésében, e szervezésnek az angolokéval és a franciákéval való összehasonlításában keresi. Ugyancsak helyes az a megállapítása, hogy a két szövetséges páncélos erői nem voltak gyengébbek a németekénél.⁴⁴ Tegyük azonban hozzá: csak a számszerű egybevetés alapján nem, — mert szervezetileg egészen másként állt a dolog. Az 1940. május 10-én harcba indult 2574 német harckocsival szemben mintegy 2600—3000 francia és mintegy 500 angol, összesen legfeljebb 3400 szövetséges harckocsi állott.⁴⁵ Amíg azonban a 35 zászlóaljba szervezett német harckocsikat 10 páncélos hadosztályba összpontosították, addig a meglévő 50 francia páncélos zászlóaljból 34-et szétszórtak 2—3 zászlóaljas csoportokban az Alpoktól a tengerig húzódó fronton. Csak 16 páncélos zászlóalj (köztük 8 nehéz) összpontosult az 1940 januárjától szerveződő négy

⁴³ B. Mueller—Hillebrand: Das Heer II. 40. s köv. o.

⁴⁴ HK 1961. 1. sz. 77. o.

⁴⁵ Benoit—Méchin: Der Himmel stürzt ein 64. o. és Die französische Panzerwaffe id. cikk.

páncélos hadosztályban. Ezenkívül a lovas hadtest mindhárom gépesített hadosztályának volt 170—170 harckocsija.⁴⁶

A franciák páncélos felfogásával kapcsolatban Hoth Gamelin tábornok véleményét idézi. A harmincas évektől kezdve kétféle ilyen felfogás volt. Az egyik a gyalogság támadásának és ellentámadásának támogatására követelte a harckocsikat, míg a másik „páncélos hadtestek” szervezését sürgette. A gyalogsági szemlélő egyben páncélos szemlélő is volt, és így a gyalogság követelése valósult meg: a franciák „kísérő” harckocsikat gyártottak. Gamelin tábornok ugyan javasolta önálló páncélos kötelékek felállítását, de ezt nem tudta keresztülvinni. 1937-ben elhatározták 3 páncélos hadosztály felállítását, de e határozatot nem a megvalósítás, hanem a tervezett páncélos hadosztályok alkalmazásáról folytatott vita követte!⁴⁷

A fasiszta Németországban a páncélos alakulatok szervezése — leszámítva a jelentéktelen előzményeket —, 1935 októberében kezdődött.⁴⁸ A későbbiek során felhasználták a spanyol polgárháború tapasztalatait, elsősorban a tanulmányban részletezett 1938—1939-es szervezésnél. E résszel kapcsolatban csak néhány pontatlanságot teszünk szóvá. „A német hadsereg páncélos ereje — írja dr. Horváth — közvetlenül a háború előtt három hadtestben szerveződött” — s megnevezi a XIV., a XV., a XVI., és a XIX. hadtestet.⁴⁹ Az elsőnek felsorolt három hadtest a lipcsei „4. hadseregcsoporthoz tartozott. Egyik alárendelt alakulata az Ausztriába 1938 márciusában bevonult és ott maradt 2. páncélos hadosztály volt, míg a másikat, a 4. könnyű hadosztályt az osztrák Bundesheer gyors hadosztályából hozták létre. Ennek, a XIX. hadtestnek lett a parancsnoka 1939 augusztusában, közvetlenül a háború kitörése előtt Guderian, a páncélos csapatok tábornoka.⁵⁰

Igaz, hogy az 1938-as szervezés szerint a páncélos hadosztály páncélos dandárának 324 harckocsija volt, ez azonban csak szervezési előírás, melyet a valóságban jóformán sohasem értek el. A felkészületlen és összehasonlíthatatlanul gyengébb lengyel hadsereggel szemben azonban így is gyors és könnyű siker született. Az ezt követő átszervezést a tanulmány helyesen ismerteti, a 10. páncélos hadosztály kivételével. Ezt a hadosz-

⁴⁶ H. Hoth: Die Verwendung von Panzern... Wehrkunde, 12/1959. 631. o.

⁴⁷ Uo. 632—633. o. és ugyanő: Das Schicksal der französischen Panzerwaffe... Wehrkunde, 7/1958, 367—368. o.

⁴⁸ Guderian: Erinnerungen... 30. oldal és R. M. Ogorkiewicz: Panzer Divisions Military Review 1955. 10. sz. 91. o. — A cikk a kezdettől 1944-ig foglalkozik a páncélos hadosztályokkal.

⁴⁹ HK 1961. 1. sz. 79. o.

⁵⁰ Die deutsche Panzerwaffe 1917—1959. I. rész. Feldgrau, Sonderheft 15. Panzerkennblätter, Serie V. és Guderian: Erinnerungen 42. s. köv.; ill. 57. o.

tályt ugyanis nem a lengyel hadjárat után, hanem 1939 áprilisában szervezték Prágában, különféle páncélos és motorizált gyalogos alakulatokból. A lengyelországi hadjáratban már 10. páncélos hadosztály elnevezéssel vett részt. Utána más összeállítást kapott ugyan, de a neve megmaradt.⁵¹

Érdekes képet kapunk a német és a francia páncélos hadosztály erejének egybevetésekor. A francia páncélos hadosztály 169 harckocsijával szemben a leggyengébb német páncélos hadosztálynak is több, mint 200 harckocsija volt. Guderian szerint az 1., 2. és 10. páncélos hadosztály egyenként 276, a 3. és 4. egyenként 324, a 6., 7. és 8. egyenként 218, végül a 9. 229 harckocsiból állott.⁵²

Az Ewald von Kleist lovassági tábornok vezette páncélos csoporttal a tanulmány túlságosan röviden foglalkozik. Magáról Kleistről Guderian megjegyzi, hogy hosszas huzavona után esett rá a választás, és korábban egyáltalán nem mutatkozott „páncélosbarát”-nak. A parancsnoki karban egyébként számos érdekes névvel találkozunk. A XIX. páncélos hadtestbe tartozó 1. páncélos hadosztálynak az a Friedrich Kirchner vezérőrnagy volt a parancsnoka, aki 1944–45-ben Magyarországon mint a páncélos csapatok tábornoka, az LVII. páncélos hadtest vezette. A hadosztály vezérkari tisztje Walther Wenck vezérkari őrnagy volt, kinek a nevével ugyancsak gyakran találkozik a második világháború történetének kutatója. A XXXXI. páncélos hadtest törzsének főnökeként Hans Röttiger vezérkari alezredes szerepel, aki altábornagyi rangban a nyugatnémet szárazföldi haderő első szemlélője lett; — hogy csak egy-két nevet említsünk.⁵³

Helyesen jegyzi meg dr. Horváth, hogy a von Kleist páncélos csoport „volt az első nagy csoportosítása a páncélos öröknek”. A történelem ez első nagy páncélos kötelékében 41 140 gépjármű volt, köztük 1250 harckocsi és 362 páncélos-felderítő kocsi. Ha ez a járműmennyiség egyetlen egy útvonalon vonult volna fel, a menetoszlop hossza felülmúlta volna az 1500 km-t! Az összlétszám, tisztek, altisztek és legénység, 134 370 főre rúgott.⁵⁴

Egy ilyen hozzászólás terjedelmi korlátozottsága nem teszi

⁵¹ B. Mueller—Hillebrand: Das Heer II. 13—14. o.

⁵² Benoist—Méchin: Der Himmel stürzt ein 65. o. — E számokat Guderian a nürnbergi perben tett vallomásaiban közölte.

⁵³ K. Zeitzler: Die Panzer-Gruppe v. Kleist im West-Feldzug 1940. Wehrkunde, 4/1959. 182—183. o.; Guderian: Erinnerungen... 81. oldal. Kleist katonai pályafutásának adataira ld. W. Keilig: Das deutsche Heer 211/166. o. Kirchnerre uo. 211/163. o.; Wenckre 211/361. o.: Röttigerre 211/275. o.

⁵⁴ K. Zeitzler: Die Panzer-Gruppe v. Kleist... Wehrkunde, 4/1959, 182. és 185. o.

lehetővé, hogy a történelemben első ízben 1940 májusában harcba indult nagy páncélos és gépesített alakulatok jellemző számadataival csak érintőleg is foglalkozzunk. A v. Kleist páncélos csoport a német határtól Calais eléréséig 600 km-t 17 nap alatt tett meg, vagyis napi menetteljesítménye átlagosan 35 km volt. Hogy ez csupán üzemanyag-utánpótlásban mit jelentett, arra egyetlen adat: minden páncélos vagy motorizált hadosztálynak 100 km út megtételére 150—200 000 liter üzemanyagra volt szüksége.⁵⁵ Eszerint a v. Kleist páncélos csoport, a fenti menetteljesítmény mellett, naponta 400—520 000 liter üzemanyagot használt el.

Dr. Horváth tanulmányának III., „Az 1940 május-júniusi harcok a fasiszta német és a holland, belga, francia, angol csapatok között. Olaszország hadbalépése” címet viselő részével inkább csak általánosságban kívánunk foglalkozni. Amíg a dolgozat I., historiográfiai része csak egyes, kiragadott művekről adott bizonyos, gyakran hiányos képet, és a II. részben a páncélos fegyvernem egyoldalú, a német haditechnikát tényleges korlátai nélkül bemutató leírását kaptuk, addig a III. rész a haditervek és főleg a hadjárat első szakasza hadműveleteinek vázlatos, csak nagy vonalakban történő leírása. Éppen ezért helyénvaló lett volna utalni a „Vtoraja mirovaja vojna 1939—1945” című, 1958-ban Moszkvában megjelent több mint 900 oldalas „hadtörténelmi vázlat” megfelelő részére. Az 1940-es nyugati hadjárat tömör összefoglalását a munka második fejezetének negyedik pontja: „Franciaország, Belgium és Hollandia veresége” tartalmazza. A franciák vereségének katonai okait említi a harcok és a repülőgépek lebecsülésében, a megfelelő harcokcsi-elhárítás hiányában látja.⁵⁶

E III. rész elején a szerző a nyugatnémet hadtörténészek, elsősorban dr. Hans-Adolf Jacobsen munkái alapján ismerteti a „Fall Gelb”-et, a Franciaország ellen tervezett hadműveletek első szakaszának tervét, melyet a „Fall Rot” követett. Azzal a problémával kapcsolatban, hogy a „Fall Gelb” a Schlieffen-terv felújítása volt-e, vagy sem, dr. Horváth kijelenti: „a *Fall Gelb* továbbra is megtartotta a Schlieffen-terv alapvonásait, csupán a páncélos fegyvernem hasznos alkalmazása érdekében készítették el a modern változatát”.⁵⁷ — Ez a probléma azonban csak mellékes jelentőségű; a fő kérdés az, hogy ki javasolta a

⁵⁵ K. Zeitzler: *Erkenntnisse und Erfahrungen der Panzer-Gruppe v. Kleist im West-Feldzug 1940*. Wehrkunde, 7/1959. 372. o.

⁵⁶ Sz. P. Platonov (főszerk.): *Vtoraja mirovaja vojna*. Moszkva, 1958. 77. s. köv., ill. 90. o.

⁵⁷ HK 1961. 1. sz. 87. o.

páncélosok tömeges alkalmazását, tehát a „Fall Gelb”-nek a Schlieffen-tervtől eltérő lényegét?

A szovjet hadtörténetírás szerint a franciaországi hadjárat tervét Manstein készítette el, mint azt „A második világháború történetének meghamisítói ellen” című munkában olvashatjuk.⁵⁸ — Igaz, ezt a magyar nyelven csak 1961-ben megjelent művet dr. Horváth tanulmánya elkészítésekor még nem ismerhette, de ismernie kellett volna Guderian idevonatkozó leírását, továbbá Stäuber százados cikkét, és főleg azt a vitát, melyet Hermann Hoth volt vezérezredes éppen dr. Hans-Adolf Jacobsennel folytatott! Hoth Hans-Adolf Jacobsennek a tanulmányban is idézett „Fall Gelb” című, 1957-ben Weisbadenben megjelent könyvét a Wehrkunde 1958. évi 2. számában ismertette hangsúlyozta, hogy az általános hadműveleti terv az „A hadsereg-csoport” vezérkara főnökének, Erich von Manstein altábornagynak az eszméje volt.⁵⁹

A Wehrkunde következő számában ugyanezt Hoth külön cikkben is megírta, majd válaszolva Jacobsennek a kritikára és a cikkekre írott megjegyzéseire, harmadszor is hangsúlyozta: „A hadjárat vezető gondolata Manstein alkotó tette: Hitler része a hadműveleti terv létrejöttében abban állt, hogy hagyta magát meggyőzni a mansteini gondolatok helyességéről, és megfelelő utasításokat adott az OKH-nak; az OKH érdeme Manstein eszméjének megvalósítása a 40. 2. 24-én kiadott felvonulási utasítás által.”⁶⁰

A „Fall Gelb”-ről oldalakat olvashatunk dr. Horváth tanulmányában, de a lényegről alig esik szó, Manstein neve elő sem fordul. Ugyanígy nem kapunk megfelelő képet a támadás első lényeges mozzanatáról, a Meuse folyó eléréséről és az ezen való átkelésről sem. A tanulmány legelején említett 1940. február 7-i koblenzi hadijátékon éppen Manstein hadműveleti tervjavaslatával foglalkoztak. E hadijátékon Guderian javasolta, „erős páncélos és motorizált erőkkel a hadjárat ötödik napján a Maason keresztül Sedannál támadni, azzal a céllal, hogy át-törést erőszakoljunk ki, és ezt aztán Amiens irányába szélesítsük ki”. A szárazföldi hadseregnek a hadijátékon jelenlevő

⁵⁸ 138. o.

⁵⁹ Guderian: *Erinnerungen...* 79. s. köv. o.; Hoth kritikáját dr. Hans-Adolf Jacobsen könyvéről ld. *Wehrkunde*, 2/1958. 118—119. o.

Manstein, eredeti nevén v. Lewinski katonai pályafutásának adatait ld. W. Keilig: *Das deutsche Heer* 211/196. o.

⁶⁰ H. Hoth: *Mansteins Operationsplan für den Westfeldzug 1940 und die Aufmarschanweisung des O. K. H. vom 27 (!) 2. 40. Wehrkunde*, 3/1958. 127. s. köv. o.; Jacobsen válasza: *Zur Entstehung des Sichelschnittplanes vom 24. Februar 1940*, Uo. 4/1958. 226. s. köv. o.; majd Hoth válasza uo. 8/1958. 459. o. Alul a szerk. megjegyzése: „Eine Weiterführung der Diskussion dieses Themas geht über den Rahmen der Wehrkunde hinaus. Sie wird deshalb hiermit beendet.”

főnöke, Halder ezt a gondolatot „értelmetlen”-nek tartotta. Szerinte a páncélos erők a Meuse elérése után legjobb esetben hídfőket képezhetnek, majd bevárva a gyalogos hadseregeket, a hadjárat 9. vagy 10. napján folytathatják a támadást.⁶¹

Haldernek és a páncélosok támadásának a lehetőségében még a március 15-én, a birodalmi kancellária épületében tartott megbeszélésen is kételkedő több más tábornoknak a véleménye azt tükrözi, hogy a hitlerista tábornoki kar egyáltalán nem volt egységes a hadsereg motorizálásában és főleg a harcokban rejlő lehetőségek megítélésében. Ezen a március 15-i, Hitler vezetésével tartott megbeszélésen Ernst Busch gyalogsági tábornok, a Guderiantól délre támadó 16. hadsereg parancsnoka Guderian szerint kijelentette: ő nem hiszi, hogy Guderian egyáltalán átjut a folyón.⁶²

A valóság azonban még Guderian kétségtelenül merész elképzeléseit is túlszárnyalta. A Hermann Hoth vezette XV. páncélos hadtestbe tartozó 7. páncélos hadosztály a támadás negyedik napjának kezdetén, május 13-án 01 órakor Dinantnál megkezdte az átkelést a Meuse folyón. Ugyanezen a napon, déli 12 órakor a 3. német légiflotta megkezdte a Meuse nyugati partjának bombázását Sedan és Monthermé között, hogy tűzérő helyett elősegítse a XIX. és a XXXXI. páncélos hadtest átkelését. A bombázás órákon át tartott és mindinkább fokozódott, 16 órakor, a „stukák” támadásával egyidejűleg, megkezdődött az átkelés. Zeitzler állítása szerint a franciák bátran védekeztek, de estére a Meuse nyugati partja már több helyen a németek kezén volt.⁶³

A tanulmány e részének egyik leglényegesebb hiányossága, hogy a szerző egyetlen szóval sem emlékezik meg a szövetséges

⁶¹ Guderian: *Erinnerungen ...* 80. o. Vö. d'Ornano: *Le XIX^e corps bilindé allemand dans les Ardennes en 1940.* Revue Historique de l'Armée. 1935. 3. sz. 90. s. köv. o.

⁶² Uo. 81–82. o.

⁶³ H. Hoth: *Die Verwendung von Panzern ...* Wehrkunde, 12/1959. 635. o.; Benoist Méchin: *Der Himmel stürzt ein* 71. s. köv. o.; Guderian: *Erinnerungen ...* 91–92. o. és K. Zeitzler: *Der Vorstoss der Panzer-Gruppe v. Kleist über Sedan nach Abbeville und Dünkirchen im Mai 1940.* Wehrkunde, 5/1959. 241. o. Guderiannak a május 13-i átkelésre kiadott parancsait ld. könyvének függelékében, 431. s. köv. o. — Ezzel megdől a tanulmány következő állítása: „... a Kleist páncélos csoport május 12-re kieroszakolta az átkelést a Maas (Meuse) folyón Sedan és Dinant között”. (100. o.) A Dinantnál, tehát Sedantól jelentős távolságra Guderian, illetve Reinhardt hadtesténél korábban átkelt 7. német páncélos hadosztály Hermann Hoth XV. páncélos hadtestébe tartozott, és semmi köze nem volt a v. Kleist páncélos csoporthoz. Ez különben a dr. Horváth tanulmánya 91. oldalán közölt térképről is kitűnik. A térkép eredetije „Panzer-schlacht an der Maas, 12. bis 16. Mai 1940” felirattal a Panzerkennblätter, Serie VI-ban (Feldgrau, Sonderheft 16) jelent meg.

hadseregek, elsősorban a franciák ellenállásáról.⁶⁴ A szöveg olvasása közben az embernek olyan érzése támad, mintha a hitleri hadsereg Franciaország elleni támadása harc nélküli, legfeljebb jelentéktelen csetepatékkal tarkított előnyomulás lett volna. A valóság azonban egészen másfajta képet mutat. Május 15-én, tehát csak két nappal a Meuse-ön való sikeres, még Guderian elképzeléseit is meghaladóan gyors átkelés után, a német vezetésben válság tört ki. Ennek közvetlen előzménye az volt, hogy a XXXI. páncélos hadtest támadása május 14-én elakadt és sem az előző napon átkelt 6. páncélos hadosztály nem jutott tovább, sem a hadtest többi hadosztálya nem tudott átkelni. Közben a 12. hadsereg erőltetett menetben közelgő gyaloghadosztályai elérték a folyót, és Gerd von Rundstedt vezérezredes, az „A hadseregcsoport” főparancsnoka elrendelte, hogy a v. Kleist páncélos csoport május 15-én déltől e hadsereg alárendeltségébe fog tartozni.⁶⁵

Ezzel egyidejűleg a XIX. páncélos hadtesttől délre francia támadás bontakozik ki, mely Sedan ellen irányul. Ebben a helyzetben v. Kleist elrendelte a saját támadás megállítását. E paranccsal szemben Guderian Kleisthez fordult, és hosszas, heves vita után elérte, hogy a megkezdett mozdulatokat még 24 óráig folytatni lehetett, a hídfő kiszélesítése érdekében.⁶⁶ — Ez az eset, mely nem az egyetlen volt a franciaországi hadjárat során — világosan bizonyítja azt az ellentmondást, mely a saját helyi sikereiket az összhelyzetre tekintet nélkül kihasználni törekvő páncélos parancsnokok, és a váratlanul fellépő ellenséges kezdeményezéssel szemben megfelelő erőt — tartalék hiányában! — állítani nem tudó magasabb csapatparancsnokok között fennállott.

Még jelentékenyebb és főleg következményeiben súlyosabb volt az arrasi válság. Erről dr. Horváth csak annyit mond, hogy május 21-én az angolok megtámadták és 5 km-rel visszavetették a 7. német páncélos hadosztályt, de már másnap vissza kellett vonulniuk. A németekre ez annyi következménnyel járt, hogy a dunkerquei bekerítést csak május 24-én tudták teljessé tenni.⁶⁷ — Véleményünk szerint az angoloknak két hadosztályal és 100 harckocsival, a francia 3. könnyű gépesített hadosz-

⁶⁴ A valóságos katonai helyzeten alapuló szép leírását tartalmazza a francia csapatok ellenállásának *Louis Aragon: Kommunisták* című nagy regényciklusának az 1940 május–júniusi eseményeket tárgyaló kötete. (Szépirodalmi Kiadó, 1953.)

⁶⁵ *K. Zeitzler: Der Vorstoss der Panzer-Gruppe v. Kleist...* Wehrkunde, 5/1959. 241. s. köv. o. és *d'Ornano* id. tanulmánya 112. s. köv. o.

⁶⁶ *H. Hoth: Das Schicksal der französischen Panzerwaffe...* Wehrkunde, 7/1958. 375. o. és *Guderian: Erinnerungen...* 96. o.

⁶⁷ HK 1961. 1. sz. 104., ill. 106. o.

tály által támogatott ellenlökésének jelentősége elsősorban nem a német bekerítés késleltetése volt. Az angol támadás először az „SS-Totenkopf” hadosztályt érte, és pánikot váltott ki az SS-ek soraiban, majd a 7. német páncélos hadosztályt. Ennek, a Meuse-ön elsőnek átkelt hadosztálynak a parancsnoka Erwin Rommel vezérőrnagy volt. Az átkelés utáni napokban Rommel a hadosztály élén lendületesen tört előre, a május 17-re virradó éjjel éjszakai harcban foglalta el Avesnest, s ezzel két részre szakította az 1. észak-afrikai hadosztályt, melynek a fronton való megjelenéséhez a francia hadvezetőség nagy reményeket fűzött. Ezekben a napokban Rommel hadosztálya 35 halott és 59 sebesült saját veszteség mellett 10 000 foglyot ejtett, 100 harckocsit, 37 páncélozott járművet és 27 löveget zsákmányolt. Ezzel szemben az arrasi néhány órás harcban ugyanez a hadosztály 89 halottat, 116 sebesültet és 173 eltűntet veszített.⁶⁸

Még jelentősebbek voltak az abbevillei német hídfő előtt május 28-ától június 5-ig tartott, dr. Horváth által meg sem említett harcok. Itt az 57. német hadosztály védőállásai ellen harci tapasztalatokkal nem rendelkező francia és angol csapatok, elsősorban harckocsizók támadtak. A 28-án délután indított támadás mindjárt kezdetben sikerrel járt: a francia harckocsik, mindenekelőtt a SOMUA és a B 2 típusúak, áttörték a németek fő harcvonalát. Ekkor azonban elkövették azt a hibát, hogy az áttörést nem fejlesztették tovább Abbeville és a Somme hidak felé, hanem a még megmaradt német ellenállási fészkek leküzdésére szorítóztak. A kilóhetetlennek látszó nehéz francia harckocsik láttán a németeket páncélos-rémület (Panzerschreck) fogta el. Több német zászlóalj a legnagyobb összevisszaságban menekült hátra, előfordult, hogy a szürkületben még a bokrokat is ellenséges harckocsinak nézték. A hadosztály páncélvadász osztálya elvesztette mind a 36, 3,7 cm-es páncéltörő ágyúját. Ebben a helyzetben a németek a hadosztály alárendeltségébe tartozó 157. tüzérezred 10,5 cm-es és 15 cm-es táborigarckocsijait, és főleg a 8,8 cm-es légharító ágyúkat alkalmazták páncélelhárításra; főleg ez utóbbiakat jelentős sikerrel. Célját: a hídfő felszámolását a francia támadás a hibás harcászat folytán ugyan nem érte el, de a tíznapos harcban a németek 51 tisztet és 2079 embert veszítettek, a különféle fegyverzetten kívül.⁶⁹

⁶⁸ Dr. H.-A. Jacobsen: Dünkirchen, Neckargemünd. 1958. 54. s. köv. o.; W. Churchill: Der zweite Weltkrieg. 2. köt. I. rész. Bern, 1949. 91. s. köv. o.; H. Hoth: Der Kampf von Panzerdivisionen in Kampfgruppen... Wehrkunde, 11/1959. 581—582. o. és Benoit-Mécin: Der Himmel stürzt ein. 124—125. c.

⁶⁹ A. Buchner: Der Kampf um den Brückenkopf Abbeville. Wehrkunde 9/1957. 487. s. köv. o.

Ami végül Dunkerquet illeti, itt csak felhívjuk a figyelmet a dr. Horváth tanulmányának elkészülte óta a Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 1961. évi 6. számában megjelent „Menetekel Düнкirchen” című dolgozatra. Szerzője Olaf Groehler, a Német Tudományos Akadémia Történeti Intézetének tudományos asszisztense, aki a dr. Horváth tanulmányában is említett nyugati munkák alapján, a szovjet hadtörténetírás eredményeinek figyelembevételével a következő végső megállapítást teszi:

„A düнкircheni csata fasiszta oldalról kétségtelenül Nagy-Britanniának a kontinensen levő hadereje megsemmisítését és annak így a német imperializmus politikai zsarolásával szembeni engedékennyé tételét célozta. Hogy e célt katonai síkon nem érték el, az egyértelműen nem a német politikai és katonai vezetés szándékától függött, hanem katonai baklövések eredménye volt, melyek gyökere a német imperializmus kalandor villámháborús stratégiájában rejtett, és amelyeket a gazdasági, politikai-erkölcsi és katonai lehetőségeik és világoralmi tervek mértékeltensége közötti egyre élesebbé váló ellentmondás idézett elő.”⁷⁰

Az 1940. évi nyugati hadjáratban a fasiszta Wehrmacht nekelőtt a páncélosok alkalmazását és a légi erőnek a földi csámég így is igen komoly haditapasztalatokra tett szert, mindepatok harcát támogató tevékenységét illetően. A német hadsereg ezeknek és az Európa egyéb országaiban vívott harcok tapasztalatainak révén vált 1941 júniusára a világ legtöbb haditapasztalattal rendelkező haderejévé. És ahogyan 1940-ben a nyugati szövetségesek ellen a náciak a lengyelországi tapasztalatokat érvényesítették, úgy 1941-ben a Vörös Hadsereggel szemben elsősorban franciaországi tapasztalataik alapján elbizakodva reméltek könnyű győzelmet, újabb villámhadjáratot.

Ezzel, nem is térve ki dr. Horváth tanulmányának valamennyi problémájára, végére érkeztünk talán kissé hosszúra nyúlt fejtegetéseinknek. Célunk a hiányosságok feltárásán, a hibák és tévedések — teljességre nem törekvő — kijavításán túl az volt, hogy megmutassuk: a második világháború történetének vagy csak valamely hadjáratának feltárása alapos historiográfiai, katonai és haditechnikai kutatás nélkül nem lehet eredményes. A hozzászólás elején említett cél eléréséhez, a hadtörténelmi kutatás kiszélesítéséhez és elmélyítéséhez ismeretlen anyag feltárásán, az esetleg ismertek új szempontok szerinti elemzésén túl szükség van vitákra, az elkövetett hibák segítő szándékú kijavítására is.

⁷⁰ ZfG 1961. 6. sz. 1250. o.